

JONGE JURY LESBRIEF

**LESMATERIAAL BIJ
DE REST VAN ONS LEVEN VAN ELS BEERTEN**

Jonge Jury 2023

**LEES
BEEST**

Weg

De trein komt aan in het station. Niemand stapt uit, iedereen reist verder naar Napels.

‘Het is zover,’ zegt Luigi.

Hij grijpt de koffers, Gloria slaat haar armen om de rugzak, ze stappen in.

Niemand houdt hen tegen. Niemand die zegt hoe onfatsoenlijk het is wat ze doen.

De eerste coupé is leeg.

Hij legt de koffers in het rek boven hun hoofd, de rugzak blijft beneden. Er zit brood in, worst, kaas, en koffie. Als dat allemaal op is, zullen ze in België zijn. Hij zal er de mijn in kruipen, en zij. Ach, zij.

Ze gaan zitten bij het raam.

Carlotta en ik staan nog altijd op het perron, de kleine Vito tussen ons in. Alsof twee jaar niets is, zo zwaaien ze vanuit de trein.

‘Zwaai dan terug,’ zegt Carlotta.

Achter ons klinkt een claxon, we kijken alle drie om. Aan de overkant wenkt Roberto, hij wil naar huis.

‘Nog even,’ roept Carlotta naar hem.

Hij steekt zijn hand op. Haalt een sigaret tevoorschijn, steekt ze aan. Hij zuigt de rook diep in, blaast hem uit en kijkt hem na, terwijl hij heen en weer stapt. Even struikelt hij, meteen vindt hij zijn evenwicht. Mannen als Roberto

kennen de grond onder hun voeten, ze hebben hem daar eigenhandig gelegd.

‘Ik mag nu vooraan,’ zegt Vito.

‘Jij zit waar ik het zeg,’ zegt Carlotta.

‘Hij heeft het mij beloofd!’

Een fluit klinkt schel.

‘Hoog die arm, Vittorio, en zwaai, zwáái, zeg ik je. Jij ook, Alfredo Santoro.’ Over het hoofd van het kind kijkt Carlotta me aan. Ze lacht niet. Er valt dan ook helemaal niets te lachen.

De trein vertrekt.

Nog even blijven we staan. Bewegen we nauwelijks. Geven we het mirakel de kans om zich alsnog te voltrekken. Een trein die terugkeert, het leven dat vanzelf weer in zijn plooi valt. En het zal niet gebeuren. Het is nu eenmaal niet wat levens gewoonlijk doen.

Want neem nu dat van mij.

De mannen van Santoro

Af en toe komt er een kind ter wereld van wie iedereen beweert dat zijn toekomst al uitgetekend is. Ik was zo'n kind. Mijn vader was kapper, mijn grootvader was het geweest, en ik zou het worden. Of ik het ook zou willen, was niet aan de orde. Zelfs de pastoor die mij doopte, zei dat de kleine Alfredo nog dikwijls zijn twee handen zou kussen omdat hij als een Santoro was geboren.

Hij had gelijk. De bevolking van Barga mocht dan armer zijn dan de straat, ook de armste mens heeft graag een fatsoenlijk voorkomen. Voor mijn vader was er altijd te veel werk. Terwijl de dorpingen hun lijf krombogen over het land, marmer kapten uit de bergen tot ze erbij neervielen om 's avonds nog te vaak met honger in bed te kruipen, zou er voor mij en mijn familie altijd genoeg zijn.

Zelden werd een kind met een groter zegen geboren.

Ik ben een paar maanden oud als Italië onderduikt in de Eerste Wereldoorlog. Zoals zoveel mannen wordt ook mijn vader opgeroepen voor het leger. Dat hij kapper is en kappers enkel overweg kunnen met kam en schaar is geen argument om thuis te blijven. Het land is in oorlog, en wie geen spierballen heeft, kweekt er wel vanzelf.

Elke oorlog trekt de wereld scheef, een oorlog op wereldschaal doet dat nog eens in het veelvoud. En wat doen mensen als de wereld scheeftrekt? Ze vallen ervan af. En dat doen ze met miljoenen aan het front. Er is echter een groep die het nieuws nooit haalt, noch de annalen van de

wereldgeschiedenis. Zij zijn de onzichtbaren, en ze zijn met ontelbaar veel. Want neem nu de mensen van Barga. Om te beginnen hebben ze al niets. Tijdens de oorlog hebben ze nog minder. Nog meer dan anders hunkeren ze naar een beetje fatsoen. In lange rijen blijven ze aanschuiven voor het huis van il barbiere, waar mijn grootvader mijn vader vervangt. Had hij een stenen hart, hij sloot de deur voor het volk dat niets heeft. Maar zijn hart is van goud en heel de streek kan er met alle gemak in. In plaats van de mensen buiten te sluiten, zet hij hun namen op een lijst. Wie op die lijst staat, mag de volgende keer betalen.

En met de lijst komt de honger binnen bij ons.

In 1918 is de oorlog voorbij.

Italië mag dan in het kamp van de winnaars zitten, honderdduizenden soldaten hebben de afgelopen jaren het leven verloren. Bovendien is het land in totale armoede gestort, nooit eerder hadden zo veel Italianen zo weinig. Maar de dag dat mijn vader terug voor de deur staat, is het feest. Er wordt gezongen, gehuild, gelachen, op tafels gedanst. Het is de luidste dag van mijn leven.

De volgende morgen ontbreekt het brood op tafel.

Het graan is op, zegt mijn moeder.

Gelukkig zijn er de burenen met versgebakken brood, kan er geruild worden tegen een zak aardappelen. Het helpt om te overleven, maar het is duidelijk te weinig. De kleren wapperen rond haar lijf. En zijn zoon, ach, zijn zoon. Hij durft mij niet eens op te tillen. En is het geld echt op?

Hij neemt de schaar over van zijn vader, verscheurt de lijst met de namen. Wat voorbij is, is voorbij, voorwaarts moeten we nu. Vanaf nu wordt het knippen weer betaald, of op zijn minst wordt er geruild.

Maar de wereld is onherroepelijk veranderd. Beloftes van herstel worden niet waargemaakt, integendeel. De putten worden alleen maar groter. De armoede zit niet meer vast in de muren van de huizen, loert niet meer om toe te slaan, hij zit nu ook in de ogen van de mensen die mijn vader aanstaren als hij in zijn deuropening staat, kam en schaar in de handen, benvenuti a tutti!

Eén, twee, soms drie klanten op een dag, meer komen er niet over de vloer. Er is simpelweg geen geld voor schoonheid. Met pijn in het hart legt mijn vader de schaar aan de kant. Hij moet werk zoeken dat zorgt voor vuur dat brandt, voor eten op tafel, kleren die sluiten aan het lijf. En snel. Voor zijn gezin helemaal verdwijnt.

In de marmergroeven hebben ze altijd handen te kort.

Met frisse moed vertrekt mijn vader de eerste dag. Een week zal hij wegblijven, want de groeven liggen voorbij de volgende bergen, het is uren stappen voor hij er is. Boven op zijn rugzak heeft hij een deken geknoopt, hij zal er onder de sterrenhemel slapen. Het is wat iedereen doet die van ver komt, het zal hém ook wel lukken. Maar het werk is zwaar. Had hij in de oorlog spierballen gekweekt, het zou wellicht iets meer vanzelf gaan. Helaas is dat niet gebeurd. Eens kapper, altijd kapper, en hij was de beste volgens zijn officieren, geef dat geweer maar hier, Pietro Santoro, wij hebben je elders meer nodig. Hij volgde hen waar ze gingen, waste en knipte hun haren, verwijderde het uit oren en neuzen, ontdeed het van luizen. Zes keer per week schoor hij hun kinnen glad. Wat maakte het hem uit dat ze oorlog wilden voeren als heren, het zou hem levend naar huis brengen.

's Nachts in de marmergroeve hangen zijn werkmakers aan zijn lippen. Luizen, ook de heren? Hoeveel? Meer dan er sterren zijn hierboven, zegt mijn vader. Ze lachen.

Neem nog wat wijn, de nacht is koud en nog lang, vertel, Pietro, vertel.

Elke dag zien ze zijn spieren groeien, zeggen ze ook. Met het blote oog.

Ze lachen hem uit, hij weet het wel.

En het helpt.

Als het noodlot toeslaat voor één van hen, legt iedereen het werk neer. De sterksten onder hen trekken naar de bazen. Waar blijven de loonsverhogingen en hoe zit het met de veiligheid? Hun makker is niet het eerste slachtoffer, velen zijn hem al voorgegaan. En als de bazen willen dat er de klok rond wordt gewerkt, mag daar wel iets tegenover staan. De nachten in de bergen zijn koud en donker, het pad naar beneden is grillig. Krijg maar eens een blok marmer uit de bergen bij het licht van maan en sterren. En zitten hun longen ook vol stof? Werd het hún al ooit zwart voor de ogen?

Ze willen een contract. En ze krijgen er een.

Het tij is aan het keren, zeggen mijn ouders tegen elkaar, dat doet het immers altijd. En als de Spaanse griep in Italië haar intrede doet, zijn er weinigen die geloven dat er opnieuw een grote ramp op ons afkomt. Maar dan sterven de eersten. Al snel volgen anderen. Uiteindelijk vallen er evenveel slachtoffers als in de wereldoorlog. Mijn moeder is een van hen.

Ik ben vier als ze sterft. Op een zondag. Mijn vader is thuis, hij huilt. Mijn grootmoeder is er ook, haar dochter is dood en ze komt niet meer terug. Dat zegt ze tegen mij. Daarna legt ze haar armen om mijn schouders en ze neemt me mee naar buiten. Met haar vinger wijst ze naar de lucht: daar is mijn moeder nu.

De rest van de dag kijk ik naar boven. Pas als het begint

te regenen, stop ik ermee. Ik herinner me dat ik sta te rillen, dat mijn vader me naar binnen trekt en een warme handdoek om mij heen slaat. Ik durf hem niet aan te kijken, maar hij pakt mijn gezicht vast zodat ik niet anders kan. Hij huilt niet meer. 'Fredo mio,' zegt hij. 'Ach, mijn kind.'

Verder herinner ik me niets van die dagen.

Mijn grootmoeder komt bij ons wonen. Ze is helemaal kromgegroeid en ze lacht nooit. Ze draagt zwarte kleren, waarin ze ook slaapt, en ze zal voor mij zorgen terwijl mijn vader in de bergen werkt.

Figlio mio

Maanden gaan voorbij. Wie niets had, heeft nog altijd niets. De landeigenaars en de fabrieksbazen kruipen hoog in hun torens. Met de voeten schenden ze de rechten van hun onderdanen, de zweep erop, de zeis over het korenveld als een van hen de kop opsteekt. Zwijgen wordt een manier om te overleven.

Op het werk van mijn vader komen nieuwe bazen. Ze brengen nieuwe machines mee. Vanaf nu moet het sneller. Veel sneller.

Mijn vader wordt bij hen geroepen. Ze wijzen naar zijn armen, zit daar kippenvet of is het pap wat ze zien? Ze schudden hun hoofd. Wat doet iemand als hij in de bergen?

‘Ik heb een contract,’ zegt hij.

Ze snuiven. ‘Zo. Signore Santoro heeft een contract.’

‘En een kind,’ zegt hij.

‘Dat hebben we allemaal.’

Hij buigt zijn hoofd. ‘Vi prego, signori.’

Ze lachen luid. Signore Santoro wil blijven? Dan zit er niets anders op dan zijn loon te verminderen. En dat contract? Ach.

‘Zo krijg ik de kleine niet groot,’ zegt mijn grootmoeder.

Ook al zit het niet in mijn vaders genen om te bedelen, zijn handen spreiden zich vanzelf open. Altijd vallen er wel wat kruimels van een of andere tafel. Gestorven van de honger wordt er dus niet. Maar verder sterft zowat alles.

Probeer het maar eens, een kind grootbrengen met uitgestoken hand.

In Amerika is alles beter.

Elke volwassene met een klare blik op de wereld trekt een dergelijke uitspraak in twijfel. Maar mijn vader kan zich die luxe niet permitteren. Tijdens de lange, koude nachten in de marmergroeve verwarmt hij zich aan de verhalen over dat grote land over de oceaan, waar ook de armste mensen keizer kunnen worden. Eindelijk zal hij weer rechtop kunnen lopen, de vader zijn die een zoon verdient. Maar de reis kost stukken van mensen. Hij zal jaren moeten werken voor hij vertrekken kan.

Waarom gaat hij niet naar Engeland, suggereert een van zijn werkmakers. In Liverpool is fatsoenlijk werk in overvloed. Italianen zijn er al jaren welkom, wie heeft er geen familie of kennissen wonen?

Ook de tocht naar Liverpool is duur. En bovendien raakt niet iedereen zomaar het Koninkrijk in. Mijn vader moet zwart-op-wit bewijzen dat hij geen ziektes met zich meebrengt, én dat hij goed volk is. Wil hij de mijn in, bij de havens werken, zal hij terrassen leggen, ijs verkopen?

‘Ik kan haren knippen,’ zegt hij tegen de man die voor de papieren zorgt. ‘Schrijf dat maar op.’

‘Eerst het geld.’

Mijn vader klopt aan bij zijn ouders. De ezel wordt verkocht.

‘Hij was toch te oud,’ zegt mijn grootvader.

In maart 1920 vertrekken we. Mijn vader knoopt mijn jas dicht, tilt de koffer van de grond en grijpt mijn hand. Mijn grootmoeder gaat niet mee. Haar kind is hier, en haar man. Straks is ook haar tijd gekomen. Ze wil geen graf in vreemde grond, geen eeuwigheid tussen onbekenden.

Ze buigt zich over mij heen. Zorgvuldig trekt ze de kam door mijn krullen, steekt hem dan in mijn vaders borstzak. 'Elke morgen en elke avond kam je zijn haren, Pietro. Je slaat geen enkele keer over, heb je dat gehoord? En je wast het kind met zeep, water alleen is niet genoeg. Beloof het mij, Pietro.'

'Con tutto il cuore.'

Dat is wat ze wil horen. Ze knikt ernstig. Dan bukt ze zich. Zet een doos op tafel, haalt er een hoed uit. Hij was ooit van mijn grootvader. De dag dat hij op mijn hoofd past, is hij van mij. Dat zegt ze elke keer als ze hem tevoorschijn haalt. Behalve vandaag. Ze gaat voor mijn vader staan, strekt haar armen. Voorzichtig zet ze de hoed op zijn hoofd.

'Jij bent nu de oudste, Pietro.'

Hij strijkt over het vilt, ruikt daarna aan zijn vingers. 'Lavendel?' Hij wacht haar antwoord niet af, hij knikt al. Natuurlijk kent hij de geur. De dagen waarop de zon het hoogst aan de hemel staat, komt hij recht van het veld het huis in gewaaid. Op die dagen trekt mijn grootmoeder eropuit, en tegen dat de avond is gevallen, zijn alle vazen in huis gevuld met verse lavendel, liggen er nieuwe takjes tussen de lakens en de kleren. Daar verjagen ze de motten tot aan de volgende zomer. Welke bloemen duren zo lang, verzucht mijn grootmoeder als mijn vader zegt dat er ook andere zijn. Op een dag brengt hij witte rozen mee naar huis. Ze komen uit Lucca, zegt hij, en ze zijn voor haar. Al komen ze recht uit Rome, is haar reactie, en ze buigt zich opnieuw over het ei dat ze net van onder de kip heeft geraapt. Wat zal ze hier eens van toveren? Ze zucht. In godsnaam, Pietro. Witte rozen. Over een week liggen ze op de mesthoop.

Ze grabbelt in de hoedendoos, haalt er paarse takjes uit. Ze steekt ze op de hoed.

‘Lavendel brengt geluk, Pietro.’

‘Misschien moet ik dan maar meteen een hele struik – ‘
Hij zwijgt. ‘Niet huilen,’ zegt hij dan, te laat. De tranen
zijn al vertrokken uit haar ogen, met zo veel kracht dat
ik achter mijn vader kruip en mijn armen om zijn benen
sla en hij de zijne om mijn grootmoeder, en terwijl ze
zegt dat ze stikt als we nu niet vertrekken, kijk ik naar de
hoed op tafel, alleen maar naar de hoed, en ik tel de tak-
jes.

‘Vijf,’ zeg ik luid.

Mijn vader draait zich om naar mij.

‘Wie is er net vijf geworden?’ vraagt hij met zo een bre-
de glimlach dat ik zijn benen loslaat en de hoed van tafel
neem, en ik zet hem op mijn hoofd, de kostbaarste hoed
van de wereld, en heel even ben ik de oudste.

‘Ik,’ zeg ik trots.

We vertrekken.

Stokstijf staat ze bij de deur, haar handen in elkaar ge-
strengeld. We zwaaien naar haar.

Als ik omkijk, zwaait ze nog altijd.

Beneden aan de rivier wacht een man op ons met kar en
paard. Hij zal ons naar Lucca brengen. De kar beweegt als
we erin kruipen.

‘Hou jullie vast,’ zegt de man.

Mijn vader trekt de hoed diep over zijn oren. ‘Inghilterra,
here we come.’ Hij lacht luid. ‘Vanaf nu spreken we een
andere taal, en waarom?’

‘We gaan naar een ander land,’ zeg ik.

Hij lacht opnieuw. Legt zijn arm om me heen en trekt
mij tegen zich aan. ‘Onthoud het, figlio mio: in welk land
we ook zijn, welke taal er ook gesproken wordt, de men-
sen willen overal hetzelfde: gelukkig zijn. En wat doen
kappers, Fredo mio?’

'De mensen gelukkig maken, babbo.'
Hij lacht.
Mijn vader lacht nooit drie keer na elkaar.

Inghilterra

Van Lucca gaat er een trein naar Genua. Daar ligt het schip klaar waarmee de overtocht wordt gemaakt. Het zal naar Gibraltar varen, vandaar zal het in één trek de Atlantische Oceaan oversteken richting Liverpool.

Een man wacht ons op bij de kade. Zijn naam staat op het kaartje in mijn vaders binnenzak. Hij geeft mijn vader een envelop, schudt zijn hand, trekt aan mijn krullen. En dan is hij weg.

We blijven op het dek, gaan zitten op een bankje.

‘Inghilterra, here we come,’ zegt mijn vader opnieuw.

‘Meneer spreekt Engels!’ roept iemand.

‘Eén zin,’ lacht mijn vader, ‘en: Hello, good morning.’

‘Dat is meer dan ik ken,’ zegt een ander.

Het schip vertrekt en dat doet het met veel lawaai. Iedereen op het dek veert overeind, zwaait naar de overkant. Ook mijn vader. Zelfs al staat er niemand. Een felle wind steekt op. Hij graait met zijn handen in de lucht, mijn hoed, pak hem, Fredo!

Hij brult.

Ik spring. Ik val.

Iemand grijpt me.

‘Uw kind!’

We zitten tegen de wand van het schip. Mijn hoofd ligt op zijn borst. Zijn gezicht is lijkleek. Zijn lach is weg.

Dat zie ik allemaal als ik opnieuw mijn ogen opendoe.

‘Hoe is je naam, caro mio?’

'Fredo,' zeg ik. 'Fredo Santoro.'

Een hand gaat door mijn haren. 'Tutto bene,' zegt iemand tegen mijn vader. 'Rustig maar, signore.'

'De hoed,' zeg ik.

'Het is maar een hoed,' zegt iemand.

'Hij ruikt naar lavendel,' zeg ik.

'En nu naar de zee,' zegt iemand anders.

Mijn vader heeft nog altijd niets gezegd. Zijn tanden klapperen op elkaar. Ze klapperen over de geluiden van het schip heen, over het gepraat van de mensen rondom ons die maar blijven herhalen dat er niets gebeurd is.

Iemand legt een deken om ons.

De tocht duurt veel te lang en de zee is allesbehalve wat ze beloofde te zijn in Genua – sluit de ogen, tel tot tien en we zijn aan de overkant. Elk uur verschuift de horizon. En als er nu warme bedden waren tegen de kou, de zee ermee ophield om iedereen ervan te overtuigen dat een mens te weinig benen heeft om overeind te blijven. En als mijn vader ophield met rillen.

Midden in de nacht begint het te stortregenen.

Mijn vader grijpt mijn hand, trekt me langs een trap naar beneden. Het is er donker, overal zitten mensen op de grond.

Het ruikt er naar kots.

Hij buigt zich dubbel. Haalt een zakdoek tevoorschijn, veegt zijn mond af. Het heeft geen zin, want er komt nog. En het blijft maar komen.

'Ga weg,' roept iemand.

Mijn vader wil iets zeggen, zwijgt.

Niemand zegt verder nog wat. Iedereen wil slapen. Ik ook. Maar mijn vader rilt. En dus ril ik mee.

Twee dagen en twee nachten later zetten we voet aan wal in Liverpool.

Het regent.

Ook op deze kade staat een man ons op te wachten. Met onze verblijfsvergunning en een adres.

Hij bekijkt mijn vader met een scheef hoofd.

'Als u ziek bent, komt u het land niet in.'

'Het komt door de zee.'

'Niets gewend?' Hij grijnst. 'Ik zal vooroplopen tot we bij de plek zijn waar u wordt verwacht. En daarna is het aan u. Eén gouden raad: val niet op. En als u zich zou afvragen hoe dat moet, welnu, het is heel simpel: doe zoals iedereen.'

'Mijn vader spreekt Engels,' zeg ik.

Het regent nog steeds.

'De kleine wordt nat,' zegt mijn vader.

'Dat worden we hier allemaal,' zegt de man.

Een auto rijdt ons voorbij. Het water spat hoog op. Alle drie springen we opzij.

Te laat.

Mijn vader kijkt naar de lucht.

'Hoelang nog?' vraagt hij.

De man draait zich om. Grijnst.

'Welkom in Engeland,' zegt hij.

We houden halt voor een huis in Hunter Street. Een vrouw opent de deur, haar naam is La Sorella. Zij kent hier de weg, heeft de man ons verzekerd.

Ze glimlacht. 'Kom er maar snel in.'

In de keuken staan pap, brood en thee voor ons klaar. We krijgen dekens en een kamer met een haard waarin een vuur brandt, en een bed waarin op zijn minst vijf mensen kunnen.

De koffer gaat in een hoek.

We verwarmen ons aan de vlammen, eten zoveel als onze magen het toelaten. Daarna laat mijn vader zich op het bed

vallen. Ik kruip tegen hem aan, voel zijn adem over mijn gezicht. Meteen daarna vallen zijn ogen dicht. Heel even denk ik: we zijn weer thuis. En dan denk ik niets meer.

De volgende ochtend zijn er vers brood, salami, thee en koffie.

‘Ben je van plan om te blijven? Of trek je straks weer verder?’

‘Ik ga de zee niet meer over.’

‘Dat zeggen de meesten als ze pas hier zijn.’

Ze schenkt zijn kop vol koffie, kijkt over de tafel naar mij. Dan weer naar hem.

‘Dat kind is wel erg stil.’

‘Zijn moeder was het ook,’ zegt mijn vader.

La Sorella knikt. Opeens gaat haar arm de lucht in. Over het brood, de koffie en de thee, over de salami heen reikt ze naar mijn gezicht. Ze strijkt een krul uit mijn ogen. ‘Als ik je niet kan horen, Fredo, wil ik je op zijn minst zien.’ Dan draait ze zich om naar mijn vader. ‘Fish and chips, dat verkopen de Italianen hier.’

‘Ik ben kapper,’ zegt hij.

‘En ice cream. De Engelsen zijn er gek op.’ Ze heeft een adres voor hem, hij mag zich al morgen aanmelden. Voor mij heeft ze een school gevonden, binnen de kortste keren zal ik Engels spreken. En hij ook als hij de moeite ervoor doet, zegt ze, dat is toch wat hij wil?

‘Yes, sir,’ zegt mijn vader. Het is wat iedereen hier zegt als ze akkoord gaan. Dat weet hij al.

‘Het is madam,’ lacht ze. En daar vertrekt haar arm alweer door de lucht, dit keer gaat hij naar hem. Er hangt geen krul voor zijn ogen, daar is mijn vaders haar te kort voor. Maar de kraag van zijn hemd zit scheef, een klein beetje maar, zegt ze.

Langere armen dan La Sorella heeft niemand.

Caro mio

Fredo en Zia houden elk een hand van mij vast. Ze knijpen er zo hard in dat ik weet dat het een straf is wat er aan het gebeuren is. Waarom moet mamma mee, vraag ik Zia voor de honderd-duizendste keer. Ze antwoordt niet. Dat doet ze bijna nooit.

Ik wil mijn hand uit de hare trekken. Meteen slaat ze haar arm om mij heen. Mijn neus in haar rok. Zo dichtbij staat ze. De rok ruikt naar vlinders.

Vlinders zijn zeldzaam. Mijn vriend Gianni bewaart er een in een doosje. Het is zijn lievelingsdier. Hij beweegt niet eens. Hij is dan ook dood.

Mijn lievelingsdier is een leeuw. Gianni vindt dat belachelijk. Die zul je nooit kunnen vangen, zegt hij. En dán, zeg ik.

Ik weet niet hoe vlinders ruiken.

Maar op dit moment denk ik: zo.

In de trein gaat een raam open. Het hoofd van mamma verschijnt. Ze zoekt mij in de verte. Terwijl ik voor haar neus sta. Is ze al vergeten hoe ik eruitzie? Tranen prikken achter mijn ogen, maar ik slik ze allemaal in. Vandaag huilt er niemand, heeft Zia die ochtend gezegd.

Ik ruk mijn hand uit die van Zia en steek hem in de lucht. Zo ziet mamma waar ik sta. Het werkt, want ze kijkt naar mij. En ze glimlacht.

Eindelijk.

‘Vito, caaaaro mio.’ De a duurt veel langer dan anders. Waarom praat ze zo raar? Haar mond gaat opnieuw open, er komt meer. Ik spits mijn oren, ik moet alles horen. Want mamma ver-

dwijnt in een trein. Misschien roept ze mij naar binnen. Dat kan, hij zit niet eens halfvol. Misschien wil ze toch niet zonder mij vertrekken. Mamma heeft al zo veel dingen gezegd die niet zijn uitgekomen. Zoals: we zullen feesten als je vader thuiskomt.

Mijn vader

Mijn vader vertrok naar de oorlog toen ik drie was. Ik had toen nog geen geheugen, ik herinner me dus niet dat hij wegging. Ook niet of ik droevig was. Ik denk het niet. Dat zou ik wel onthouden hebben. ‘Erge dingen blijven de mens bij,’ zei onze meester. ‘Rampen vergeten we nooit.’

Hij had ons net verteld dat de oorlog was afgelopen.

‘Het gewone leven gaat weer beginnen. De mensen gaan weer zeuren om de onnozelse zaken.’

Hij keek ons aan en zuchtte diep.

‘Jullie gaan het leven anders aanpakken, beloofd?’

We knikten eerst. Toen vroegen we: hoe dan wel, meester?

Hij lachte. ‘Het is echt niet zo moeilijk,’ zei hij. ‘Blij zijn met de goede dingen.’

En dat begrepen we wel.

Waarschijnlijk was ik dus niet droevig toen mijn vader vertrok, maar blij was ik ook niet. Ik was niets. Dat herinner ik me. En dat mamma opeens alleen lag in bed.

Ik slaap bij Zia in het andere. Al heel mijn leven. Maar nu kon ik dus eindelijk bij mamma. Ik herinner me nog zo goed dat ik dat wilde doen. Maar opeens zaten Zia’s armen om me heen en haar hand lag op mijn mond, wilde ik dat mamma wakker werd van mijn kabaal? Hier is jouw plek, fluisterde Zia in mijn oor. Bij mij, Vittorio. Waarom, vroeg ik. Je beweegt te veel, zei ze, mamma zal geen oog dichtdoen.

En toen kwam mijn vader terug. Al de eerste nacht wilde hij bij mamma liggen. Dat hoorde zo, zei Zia, het was ook zijn bed. Maar ik zag het direct. Het was veel te klein voor hem. Hij moest

zijn benen optrekken tot aan zijn kin. Alleen lukte dat niet goed. En zij moest stilliggen. Of hij viel er echt uit.

‘Ik kan niet slapen,’ hoorde ik mamma zeggen.

‘Slapen is nergens goed voor,’ zei mijn vader. Toen begon zij te huilen.

‘Houd je oren dicht,’ zei Zia kwaad. Alsof ik iets heel ergs had gezegd. Ik had nog helemaal niets gezegd. En ik wilde alleen maar vragen of mamma pijn had. Maar Zia trok het laken al over ons hoofd, duwde haar mond tegen mijn oor en zei dat het onze zaken niet waren. En dat mijn vader er nu was. Hij zou alles oplossen. Wat dan wel, vroeg ik, maar Zia antwoordde niet meer. Ze deed alsof ze al sliep.

Fredo

Ons huis heeft boven één slaapkamer. Beneden is de keuken. Maar die staat vol met stoelen en een tafel. En een kast. Daar kan geen bed meer bij. Verder hebben we nog een stal. Daar slaapt Fredo. Ooit komt er een schaap, zei Zia tegen hem.

Met 'ooit' bedoelde ze: als we er genoeg geld voor hebben.

'Een groter huis is wel handig,' zei Fredo toen.

Hij komt uit Engeland. Daar woonde hij in een huis met veel kamers.

'Een kasteel,' zei ik.

'Doe niet zo dwaas,' zei Zia.

'Gasten slapen niet in een stal,' zei ze tegen Fredo.

'Ik vind de stal perfect,' was zijn antwoord. Just perfect.

Dat is dus Engels. Ik begreep het direct.

'Misschien moet je hem zio noemen,' zei mijn vader. Fredo vond van niet. Hij is geen familie. 'We gaan niet opeens doen alsof,' zei hij. 'No kidding.' Dat begreep ik niet. 'Ik leg het je uit,' zei hij in onze taal.

Fredo spreekt de woorden anders uit dan wij. Alsof hij nooit naar school is gegaan. Zo klinkt het, maar het klopt niet. Hij is juist heel slim. Hij kent elk Engels woord dat er bestaat, zei mijn vader. Hij heeft een diploma. En een kasteel in Engeland. Toch woont hij nu bij ons. Dat vind ik raar, maar Zia heeft me verteld hoe dat komt. Eerst ging zijn familie dood. Toen kwam hij mijn vader tegen en ze werden vrienden. En toen mijn vader vroeg of hij meekwam naar Italië, zei Fredo: ja.

Mijn vader en Fredo stonden dikwijls te fluisteren. Het klopt dus dat ze vrienden zijn. Kijk maar naar Gianni en mij. Elke dag fluisteren wij op zijn minst één keer. Tegen elkaar natuurlijk. In de klas. Over de meester. Als zijn adem weer eens stinkt. Wat zou hij gegeten hebben, vraag ik dan. En dan fluistert Gianni terug: stront. En dan lachen we zo hard dat we uit onze bank rollen.

Gianni wil later in Frankrijk wonen. Zijn vader zegt dat daar heel veel vlinders zijn, en hij kan het weten. Toen het nog oorlog was, heeft hij daar gevochten. En toen sliep hij in een tent. Soms vloog er zomaar een vlinder binnen.

Als Gianni mij vraagt of ik mee wil naar Frankrijk, zeg ik misschien wel ja.

Mijn vader spreekt ook Engels. Hij heeft in een kamp gezeten waar de Engelsen de baas waren. Daar heeft hij de taal van de vijand geleerd. Is Fredo de vijand, vroeg ik hem. Om te lachen. Ik kreeg een klap van mijn vader waar mijn hoofd van tolde. Als ik mij niet had gebukt, was het zeker van mijn lijf gerold.

Hij meent het goed, zegt Zia als ze het over hem heeft. En: het is moeilijk voor iedereen. En: alles komt goed.

‘Wat?’ vraag ik dan.

Zia zegt wel vaker dingen waarvan ik niets begrijp.

Zia zegt ook: durf niet aan Fredo te vragen waarom zijn familie dood is.

Ik durf het wel. Maar ik doe het niet. Want dan moet ik een maand binnenblijven. Dat is nog nooit gebeurd, maar er is een eerste keer voor alles, zegt Zia.

LESMATERIAAL BIJ DE REST VAN ONS LEVEN VAN ELS BEERTEN)))

☰ OPDRACHT 1

Voor deze opdracht werk je in tweetallen. Lees fragment 1.

In dit fragment leer je diverse personages kennen. Wie zijn ze precies?

- Maak samen een woordweb op een groot vel papier. Op het blad schrijf je deze namen ver uit elkaar:
 - Alfredo Santoro
 - Pietro Santoro
 - Carlotta
 - Gloria
 - Luigi
 - Roberto
 - La Sorella
 - Schrijf bij elk personage wat je van hem of haar weet.
 - Schrijf bij elke naam hoe je hem of haar leert kennen.
 - Geef met lijntjes aan wie elkaar kennen en schrijf op elke lijn wat de relatie is.
 - Over welk personage zouden jullie meer te weten willen komen? Waarom?
 - Soms worden personages krachtig, bijvoorbeeld door één zin, gekarakteriseerd. Zie deze voorbeelden:
 - Over Roberto wordt gezegd: *Mannen als Roberto kennen de grond onder hun voeten, ze hebben hem daar eigenhandig gelegd.* (p. 8)
 - Over La Sorella: *Langere armen dan La Sorella heeft niemand.* (p. 22)
- Wat zegt deze zin over Roberto en wat over La Sorella? Bespreek het samen.

☰ OPDRACHT 2

Bekijk deze video: Schooltv - eevandaag in de klas Spaanse Griep.

<https://schooltv.nl/video/eevandaag-in-de-klas-spaanse-griep/#q=spaanse%20griep>

Beantwoord daarna onderstaande vragen:

- Wat ben je te weten gekomen over de Spaanse Griep?
- Waarom kwam de Spaanse Griep vaak bij soldaten en mijnwerkers voor?
- In hoeverre wordt het leven van Alfredo beïnvloed door de Spaanse Griep?
- Waarom zou Els Beerten ervoor gekozen hebben deze historische gebeurtenis te verwerken in *De rest van ons leven*?

OPDRACHT 3

Halverwege het boek verandert het perspectief. Dat zie je in fragment 2. Je bekijkt het verhaal ineens vanuit een ander personage. Lees fragment 2 goed door.

- Het perspectief in fragment 2
 - In het tweede fragment bekijk je het verhaal vanuit de ogen van een kind. Waaruit blijkt dat volgens jou? Geef drie goede voorbeelden.
 - In hoeverre krijg je door dit kinderperspectief een goed en betrouwbaar beeld van de situatie? Leg je antwoord uit.
- Vergelijking van perspectieven
 - Vergelijk het perspectief in fragment 1 met het perspectief in fragment 2.
 - Welke verschillen zie je?
 - Wat is het effect van deze verschillen?
- Lees het hoofdstuk 'Weg' uit fragment 1 nog eens. In dit hoofdstuk en in het hoofdstuk 'Caro mio' zie je dezelfde gebeurtenis, maar dan door andere ogen.
 - Hoe komen deze hoofdstukken op je over? Welke verschillen vallen je op?
 - Waarom zou de schrijver hiervoor gekozen hebben, denk je?
- Recensent Jürgen Peeters schreef over deze perspectiefwisseling het volgende:

De vele korte scènes, weliswaar aan Vito als verteller aangepast, blijven echter los zand. Beerten krijgt de juiste toon niet te pakken om Vito's gevoelens – heimwee, angst, verlatenheid – te vatten. Van de grote wereld uit Fredo's verhaal naar de kleine wereld van Vito; het is even aanpassen. Vito's groeipijnen worden minutieus verbeeld waardoor het verhaal te weinig uitdaging biedt om echt te blijven boeien.

www.tzum.info

- Schrijf een korte reactie op deze uitspraak van Peeters. Ben je het met hem eens of niet? Waarom?

OPDRACHT 4

In *De rest van ons leven* vind je veel bijzondere uitspraken die je kunnen doen nadenken over het leven, over liefde, over verlies en afscheid. Hieronder vind je er enkele:

Elke oorlog trekt de wereld scheef, een oorlog op wereldschaal doet dat nog eens in het veelvoud.
(p. 9)

Probeer het maar eens, een kind grootbrengen met uitgestoken hand. (p. 15)

Onthoud het, figlio mio: in welk land we ook zijn, welke taal er ook gesproken wordt, de mensen willen overal hetzelfde: gelukkig zijn. (p. 17)

Wat een leven moet het zijn om zo veel te verzwijgen. (p. 291)

We lopen allemaal verloren, Carlotta. Het is wat mensen overkomt als ze van wereld veranderen.
(p. 292)

Alles kan niet altijd nog. (p. 294)

- Zoek zelf nog vijf uitspraken uit *De rest van ons leven* die jij mooi vindt en die je laten nadenken over het leven.
- Schrijf een gedicht waarin een belangrijke gebeurtenis uit *De rest van ons leven* centraal staat. Gebruik in dit gedicht je twee favoriete uitspraken.

OPDRACHT 5

Alfredo en zijn vader bouwen als migranten hun leven op in Engeland.

- Beantwoord voor jezelf onderstaande vragen (noteer de antwoorden kort):
 - Hoe worden Alfredo en zijn vader in eerste instantie ontvangen in Engeland?
 - Op welke manier integreren zij wel of niet in de Engelse samenleving?
 - Wat verandert er door de start van de Tweede Wereldoorlog als het gaat om de acceptatie van Alfredo en zijn vader in Engeland?
 - In hoeverre reageert Alfredo anders dan zijn vader op de veranderende omstandigheden?
- Lees daarna deze alinea uit *De rest van ons leven*:

*Een mens is nooit van suiker. Van vlees en bloed, dat zijn we allemaal, met een hart dat klopt en niet te stillen valt. Daarom kruipen we in boten, steken we oceanen over, hopen we op warme bedden, stappen we in treinen om elders de mijn in te kruipen, slapen we in schuren en ruimen we de rommel van anderen op. En terwijl we dat doen, zien we achter ons de horizon een lijn trekken onder wat is geweest, en we hopen dat het wonder gebeurt, dat een mens opnieuw kan beginnen. Terwijl het niet kan. Alles wat ooit was, is er nog altijd. Een mens gaat verder met altijd meer. Hij laat helemaal niets achter.
En misschien is dat zijn groot geluk.*

- Schrijf op wat deze alinea volgens jou betekent en of jij vindt dat deze tekst klopt of niet

Sommigen stellen dat er op dit moment een vluchtelingen crisis gaande is. Door oorlog en honger slaan veel mensen op de vlucht en komen naar Europa.

- Voer in een viertal een korte discussie waarin deze vragen centraal staan:
 - Kun je de manier waarop Italianen in Engeland behandeld worden in *De rest van ons leven* vergelijken met de manier waarop vluchtelingen nu in Europa behandeld worden? Waarom wel of niet?
 - Welke lessen kun je uit *De rest van ons leven* halen als het gaat om goed omgaan met vluchtelingen?